РОЗДІЛ 5
КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811

МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» В ІСТОРИКО-МЕМУАРНИХ ТВОРАХ В. ЧЕРЧИЛЛЯ

Базилевич Н.В., к. філол. н.,
старший викладач кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонський державний університет

У статті розглянуто питання смислового наповнення концепту «ВІЙНА» на матеріалі історико-мемуарних творів В. Черчилля. Виявлено метафоричні моделі досліджуваного концепту та встановлено його когнітивні ознаки.

Ключові слова: *концепт, концептуальна метафора, змістовий шар, образно-асоціативний шар, метафорична модель.*

В статье рассматривается вопрос смыслового наполнения концепта «ВОЙНА» на материале историко-мемуарных призведений У. Черчилля. Выявлены метафорические модели исследуемого концепта и установлены его когнитивные признаки.

Ключевые слова: *концепт, концептуальная метафора, смысловой шар, образно-асоциативный шар, метафорическая модель.*

Bazylevych N.V. METAPHORICAL MODELS OF THE CONCEPT WAR IN W. CHURCHILL'S HISTORIC AND MEMOIR WORKS

The article deals with the problem of conceptual modeling in cognitive linguistics and its representation in contemporary linguistic studios. It also focuses on specific meaning of the concept WAR embodied in W. Churchill's historic and memoir works.

It has been established that the concept of WAR is one of the basic mental constructs of W. Churchill's historic and memoir works, since all the analyzed memoirs are united by the theme of war: military events are described and analyzed from W. Churchill's point of view (as a military men, as a member of Parliament, as British Prime-Minister and a political leader).

The application of conceptual analysis enabled us to reconstruct cognitive metaphors as well as to build metaphorical models of the concept under the study, and to establish its cognitive features. It has been revealed that the conceptual metaphors that represent the metaphorical model WAR IS THE OBJECT OF NATURE, interpret war in terms of nature and natural elements: *the beast, the tiger, the stream, the shower, the vortex, the volcano, the flame, the fire, the storm.* The metaphorical model WAR IS ART represents W. Churchill's conceptualization of war in terms of art: *drama, spectacle, game, skill, art.* In the context of the study it has also been established that W. Churchill interpreted war in terms of abstract concepts: *burden, strain, welter, mistake, curse.* In the metaphorical model WAR IS A LIVING BEING, war is represented in the hypostases of a destroyer, a teacher, a wizard. The content of the concept WAR is predetermined by historical period W. Churchill lived and worked, because the era of the XIX century was the era of global confrontation, the era of the struggle between states and social classes. A distinctive feature of W. Churchill's understanding of war is contrast, which is realized in all metaphorical models.

Key words: *concept, conceptual metaphor, notional layer, image-associated layer, metaphorical model.*

Особливе місце в сучасній когнітивній лінгвістиці завдяки працям Дж. Лакоффа [1] посідає теорія концептуальної метафори, одна із фундаментальних ідей якого полягає в тому, що людська концептуалізація має, насамперед, метафоричний характер, тобто осмислення більш чи менш складних об'єктів і явищ ґрунтується на переосмисленні базових понять людського досвіду. Через здатність людини мислити метафорично, встановлювати аналогії між гетерогенними сутностями й переосмислювати їх у термінах інших концептуальних складників в її мисленні формуються концептуальні моделі, що актуалізують сприйняття дійсності людиною, її мислення та дії.

Аналіз лінгвістичних праць свідчить про те, що теорія метафоричного моделювання успішно розвивається як зарубіжними, так і вітчизняними мовознавцями (М. Блек, М. Джонсон, Е. Маккормак, Ж. Фоконьє, М. Тернер, А. Баранов, Ю. Караулов, О. Кубрякова, С. Жаботинська, М. Антонюк та ін.). Лінгвістичні розвідки направлені також на вивчення різних видів концептів та їх місця в мовній картині світу, серед яких є низка праць, присвячених концепту «ВІЙНА» (Л. Венедиктова, В. Верьовкін, О. Колесник, Н. Шмідт Г. Яворська та ін.). Проте

питання метафоричних моделей концепту «ВІЙНА» в історико-мемуарних творах В. Черчилля ще не розглядалося.

Пропонована розвідка має на **меті** виявити метафоричні моделі концепту «ВІЙНА» та встановити його когнітивні ознаки, актуалізовані в текстовій площині історико-мемуарних творів В. Черчилля. Реалізація цієї мети передбачає такі **завдання**: реконструювати поняттєвий та образний складники досліджуваного концепту, виявити глибинні смисли, втілені в історико-мемуарних творах В. Черчилля.

Концепт «війна» є одним із базових ментальних конструктів історико-мемуарних творів В. Черчилля. Усі аналізовані нами історико-мемуарні твори об'єднані тематикою війни: в них описуються й аналізуються воєнні події 1898 р., коли молодий В. Черчилль у складі британської Малакандської польової армії брав участь у рукопашних боях із пуштунською армією ("The Story of Malakand Field Force"), перебіг битви при Омдурмані в 1899 р., де В. Черчилль безпосередньо брав участь у складі кавалерійського полку зі зброєю в руках ("The River War"), а також події Першої та Другої Світової війни, які інтерпретуються В. Черчиллем із позиції політичного діяча та лідера нації ("The World Crisis", "The Second World War").

Моделюючи концепт «війна», дотримуємося позиції, за якою «ядро концепту краще за все відображає семантика ключового слова» [2, с. 62]. Отже, у центрі макрополя концепту «війна» знаходиться ядро, котре виражене ключовою лексемою, що називає концепт, – *war* (війна).

Прямими номінаціями референтів концепту WAR «війна» виступають лексичні одиниці: 1) ***conflict*** «конфлікт», наприклад: *In the flickering light of conflict the outlines of solid facts throw on every side the vague shadows of possibility* [3, p. 61]; 2) ***struggle*** «боротьба», наприклад: *A fearful and bloody struggle lay before us, and we could not foresee its course, but the end was sure* [6, p. 3]; 3) ***battle*** «битва», наприклад: <…> *the Battle of the River Bzura, created a crisis* <…> [3, p. 398]; 4) ***fighting*** «бій», наприклад: *The second week was marked by bitter fighting* <…> [3, p. 397]; 5) ***offensive*** «наступ», наприклад: *What then were the probabilities of a German offensive against France* [3, p. 431]; 6) ***military enterprise*** «воєнна кампанія», наприклад: *Both the priest and the Governor-General prepared for military enterprise* [9, p. 14]; 7) ***Blitzkrieg*** «блискавична війна», наприклад: *Such were the results of the first week of the Blitzkrieg* [3, p. 397]; 8) ***the Blitz*** «блискавична війна», наприклад: *The Blitz continued to assail us* [5, p. 34]; 9) ***strife*** «суперечка/боротьба», наприклад: <…> *to plunge the world into even more hideous strife, which non can say has ended with their destruction* [3, p. 14].

Наведені приклади демонструють, що прямі номінації референтів концепту WAR «війна» відображають негативне осмислення В. Черчиллем війни.

Образно-асоціативний шар концепту «війна» об'єктивується тропами: епітетами, концептуальною метафорою, персоніфікованою метафорою, порівнянням. У підґрунті образного осмислення референтів концепту «війна» лежать лінгвокогнітивні операції асоціації, абстрагування та специфікації, які полягають у кваліфікації референтів концепту «війна» шляхом проектування ознак корелята на його площину. Результатом такого проектування є когнітивний ефект «висвітлення» тих ознак референта, що, з погляду суб'єкта дискурсу, є істотними для розуміння [1, с. 467].

Розглянемо метафоричні моделі концепту «війна» та когнітивні ознаки, які вони структурують. Найбільшу групу становлять концептуальні метафори, які актуалізують метафоричну модель ВІЙНА Є ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ, де війна осмислюється в термінах природи та природних стихій:

а) водних потоків: війна є потік, наприклад: <…> *the constant flow of guns* <…>, війна є стрімкий потік, наприклад: *Words and arguments are interminable, and meanwhile the torrent of war takes its headlong course* [3, p. 373], в яких структуруються такі когнітивні ознаки концепту «війна», *як швидкість, динамічність, раптовість, нестримність*; війна є злива жорстоких сюрпризів, наприклад: *Suddenly the passive or small-scale policy of the Allies was swept away by a cataract of violent surprises. We were to learn what total war means* [3, p. 527]. Ця метафорична модель структурує такі когнітивні ознаки, як *інтенсивність*, *жорстокість, несподіваність, непередбачуваність, раптовість*; війна є вир, наприклад: *War may break out* <…> *or who will be drawn into its whirlpools, if ever, they will emerge* [3, p. 182] структурує – *бурхливість, стрімкість*;

б) стихій: концептуальна метафора війна є вулкан структурує такі когнітивні ознаки, як *сила*, *стихійність, напруженість*, наприклад: *In these days the fearful German volcano and all its subterranean fires drew near to their explosion point* [3, p. 518]; концептуальна метафора війна є морок структурує *безнадійність, безрадісність, сум, горе, страждання, смуток, нещастя*, наприклад: *Mr. Lloyd George began, and painted a picture of gloom and peril in the darkest hues* [3, p. 333]; концептуальні метафори війна є

полум'я/ війна є вогонь структурують такі когнітивні ознаки, як *гнів, гибель, знищення, страх*, наприклад: <…> *the flames of adverse war in the Desert licked my feet* [6, p. 54]; *They forget that war never stops, but burns from day to day with changing results not only in one theatre but in all* [5, p. 357]; концептуальна метафора війна є буря структурує такі когнітивні ознаки, як *неспокій, збудження, тривога*, наприклад: *I only know that we tried our best to steer our country through the gathering dangers of the armed peace without bringing her to war or others to war, and when these efforts failed, we drove through the tempest without bringing her to destruction* [7, p. 6];

в) тварин: війна є звір, наприклад *Both claws of the feeble pincers were broken* [3, p. 581], війна є хижак, наприклад *The rush for spoils had begun* [4, p. 117], війна є тигр, наприклад *The tiger was tired of watching: he had taken his first stride towards his prey* [9, p. 100]. Наведені метафоричні моделі структурують такі ознаки концепту «війна», як *жорстокість*, *безжалісність, підступність*.

У процесі дослідження виявлено осмислення війни В. Черчиллем у термінах мистецтва: метафорична модель війна є мистецтво репрезентована такими концептуальними метафорами: війна є драма, наприклад: *The Continental drama ran its course* [3, p. 239], *They may throw a sidelight on the great drama of frontier war* [8, p. 10], війна є спектакль, наприклад: <…> *the spectacle of the swift and crashing distruction of Poland would make the decadent democracies realize that the day when they could exercise influence was gone for ever* [3, с. 435], війна є гра, наприклад: *Or again, the Mamunds, because a village has been burnt, assail the camp of the Second Brigade by night. It is a drawn game* [8, p. 7]. Наведені концептуальні метафори структурують такі ознаки концепту «війна», як *трагічність*, *підпорядкованість, непостійність, мінливість*; концептуальна метафора війна є мистецтво структурує *майстерність ведення війни, енергійність, активність*, наприклад: *The skill of the general, the quality of the troops, the eternal principles of the art of war, will be as clearly displayed as on historic fields* [8, p. 10].

Метафорична модель ВІЙНА Є МЕХАНІЗМ актуалізується такими концептуальними метафорами: а) війна є ціп, котра структурує *біль, небезпечність, фізичне страждання*, наприклад: <…> *the flail of battle beats upon the front, and all kinds of expedients are welcomed which in peace would be abhorrent* [3, p. 325]; б) війна є машина, котра актуалізує *керованість, специфічність*, наприклад: *On the other, doom preparing – a vast machine grinding forward ready to break upon us* [3, p. 518]; в) війна є спис, що структурує *біль, смерть, страждання*, наприклад: *It was in fact the spear point of the German lance. And this is the story of how it triumphed and was broken* [5, p. 257]; г) війна є молот – структурує *тяжкість, тиск, гноблення*, наприклад: *Prodigious hammer-strokes have been needed to bring us together again*, <…> [5, p. 59].

В. Черчилль осмислює війну також у термінах абстрактних понять: концептуальна метафора війна є тягар структурує когнітивні ознаки *тяжкість, напруженість*, наприклад: *On the seas the United States naturally bore the entire weight of the war in the Pacific* <…> (SWW, v. 2, p. 5); концептуальна метафора війна є напруга актуалізує *напруженість, силу, збудження*, наприклад: *Some of the transport bottlenecks are found at inland junctions on the western side of the Island, because a greater strain is being cast upon them than they were constructed to bear* [5, p. 133]; концептуальна метафора війна є безладдя структурує *хаотичність, безладність*, наприклад: *Even in this welter of failure and wreckage in which we were now plunged there were no disagreements between the authorities, either at home or on the spot, about holding Crete* [5, p. 240]; концептуальна метафора війна є помилка структурує ознаки *хибність, неправильність*, наприклад: *War is mainly a catalogue of blunders, but it may be doubted whether any mistake in history has equalled that of which Stalin and the Communist chiefs were guilty when they cast away all possibilities in the Balkans and supinely awaited, or were incapable of realising, the fearful onslaught impended upon Russia* [5, p. 316]; концептуальна метафора війна є випробування структурує ознаки *напруження, хвилювання*, наприклад: *On the other hand, by indifference to the fate of others they had gained time, and when their hour of trial struck on June 22, 1942, they were far stronger than Hitler imagined* [5, p. 337]; концептуальна метафора війна є прокляття структурує такі когнітивні ознаки, як *невдоволення, обурення, лють, відчай*, наприклад: *If we kept together after the great war, if we had taken common measures for our safety, this renewal of the curse need never have fallen upon us* [5, p. 596].

У метафоричній моделі ВІЙНА Є ЖИВА ІСТОТА війна осмислюється в іпостасі руйнівника, наприклад: *It was not until the twenties century of the Christian era that war began to enter into its kingdom as the potential destroyer of the human race* [3, p. 35], вчителя, наприклад: *In such a plight all the teachings of war show that everything should be concentrated on destroying one of the attacking*

forces [6, p. 14], чаклуна, наприклад: <…> *Wizard war. No such warfare had been waged by mortal men* [4, p. 337].

За допомогою персоніфікації відбувається уподібнення властивостей війни властивостям людини, яка може здійснювати певні дії: вступати у володіння, наприклад: *It was not until the twenties century of the Christian era that war began to enter into its kingdom* <…> [3, p. 35], тремтіти, наприклад: *Those knew the most knew best the several occasions when the result of the Great War had trembled in the balance,* <…> [3, p. 5], давати попередження, наприклад: <…> *when scarcely twenty years were out, the dread signal of the Second World war was given*, <…> [3, p. 17], приходити, наприклад: *Wars come very suddenly* [3, с.83], зупинятися, наприклад: *The war stopped as suddenly and as universally as it had begun* [3, p. 36], попереджати, наприклад: <…> *the crash of bombs exploding in London, and cataracts of masonry and fire and smoke will warn us of any inadequacy which has been permitted in our aerial defences* [3, p. 84], лякати, наприклад: *Since 1911 much more than a quarter of a century had passed, and still mortal peril threatened us at the hands of the same nation* [3, p. 365], робити сюрпризи, наприклад: <…> *and I was sure that time would be granted to make good the oversights of peace and to cope with the equally certain unpleasant surprises of war* [3, p. 367], *War is full of unpleasant surprises* [3, p. 390], впливати, наприклад: *By the end of September we had little cause for dissatisfaction with the results of the first impact tof the war at sea* [3, p. 391], знаходити щось, наприклад: *Again, the war had found German railways in a precarious state* <…> [3, p. 520], досягати чогось, наприклад: <…> *the war had reached a deadlock* [3, p. 521], рухатися, наприклад: *A frightful disaster was approaching* [6, p. 51], розорятися, наприклад: <…> *tired of ceaseless war which had desolated the frontier province for so long* [3, p. 61], шепотіти, наприклад: *Whispers of war, a holy war, were breathed to a race intensely passionate and fanatical* [8, p. 22], досягати успіхів, наприклад: *While the war with the Italians in North East Africa continued to prosper, and* <…> *Hitler was about to intervene upon a large scale in the Balkans and Mediterranean* [5, p. 24], чинити насилля, наприклад: *As the end of the year 1940 approached and the Blitz continued to assail us it seemed most necessary to peer into the future and attempt to measure our ordeal* [5, p. 34], наближатися, наприклад: *The war is approaching the brink of the Western Hemisphere itself* [5, p. 126], має певні здібності, наприклад: *The war machine over which I presided as Minister of Defence was capable of enforcing all decisions with precision* [5, p. 130], реагувати, наприклад: *It would have been a grand stroke, and would have reacted upon the whole Balkan scene* [5, p. 152], готувати, наприклад: *Meanwhile the war would go on in preparation for the final stroke against England* [5, p. 166], вчити, наприклад: *It was fortunate that the recent Battle of Matapan had,* <…> *taught the Italian Fleet a lesson which kept them out of action for the rest of the year* [5, p. 196].

Отже, концепт «ВІЙНА» чітко презентує характер історичного періоду, до якого належать роки життя та діяльності В. Черчилля, тому що епоха XIX ст. – це епоха глобального протиборства, епоха боротьби між державами та суспільними класами. Концепт «ВІЙНА» об'єктивується необразними мовними засобами, які конструюють змістовий шар концепту, та концептуальними метафорами, які конструюють образно-асоціативний шар концепту «ВІЙНА» та актуалізують певні метафоричні моделі, серед яких найбільш продуктивними є: ВІЙНА Є ОБ'ЄКТ ПРИРОДИ, ВІЙНА Є МИСТЕЦТВО, ВІЙНА Є МЕХАНІЗМ, ВІЙНА є ЖИВА ІСТОТА. Особливістю осмислення В. Черчиллем війни є контрастність, яка реалізується у всіх складниках концепту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон / Теория метафоры. М., 1990. 550 с.

2. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике: монография / З.Д. Попова, И.А. Стернин. Воронеж: Истоки, 2003. 191 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

3. Churchill W. The Second World War. The Gathering Storm. Vol. 1. N.Y.: Houghton Mifflin Company, 1985. 724 p.

4. Churchill W. The Second World War. Their Finest Hour. Vol. 2. N.Y.: Houghton Mifflin Company, 1985. 684 p.

5. Churchill W. The Second World War. The Grand Alliance. Vol. 3. N.Y.: Houghton Mifflin Company, 1985. 818 p.

6. Churchill W. The Second World War. The Hinge of Fate. Vol. 4. N.Y.: Houghton Mifflin Company, 1985. 916 p.

7. Churchill W. World Crisis. 589 p. URL: http://archive.org/details/worldcrisis OOchur/

8. Churchill W. The Story Of The Malakand Field Force. 179 p. URL: http://archive.org/details/worldcrisisOOchur/

9. Churchill W. The River War. 165 p. URL: http://manybooks.net/